

RAZGLEDI

OB ZGODOVINI DIALEKTIKE

Vsaka zgodovina dialektike bi morala po pravici začeti — ne s filozofijo, temveč z zgodovino verstev. Saj predstavljajo verstva nekaj bolj prvotnega kakor filozofija, večkrat bi jih lahko imenovali »predstopnje filozofije«. Seveda se včasih tudi filozofija spremeni v verstvo — natančnih mej v zgodovini ni.

V Dantejevi »Božanski komediji« stoji na vratih pekla napisano tudi to:

»... Dinanzi a me non fur cose create
se non eterne, ed io eterna duro:
Laschiate ogni speranza, voi ch'entrate.«

Vsakogar, ki dobro pozna krščanstvo, ob primerjalnem študiju verstev menda nekoliko preseneti, da v vzhodnih verstvih pravzaprav ni nič stalnega. Dantejev pekel je večer: »ed io eterna duro«. Prvotni budizem pa ne pozna ne pekla ne nebes, ki bi bila stalna. Pekel traja nekaj deset tisoč, mogoče nekaj sto tisoč let, potem pa ima grešnik spet priliko, da se poboljša. Prav tako nebesa niso stalna. Končno »uvenejo tudi rajske cvetlice«, tudi bogovi preidejo v neko negibno, neizmerno, popolnoma »razsvetljeno« realnost nad realnostmi, namreč nirvano, ki je zadnji cilj vsega. Prav tako pozna bramaizem neskončno spreminjanje oblike, prehajanje različnih stanj v neizmernost vekov.

Ni mogoče tajiti, da je bujna bramansko-hindujska fantastika včasih silno privlačna. Ne pozna dosledne logike budizma, operira pa z milijoni let in z neizmernimi prostori in prostorih, kakor da bi intuitivno poznala precej izsledkov sorazmerno zelo moderne astronomije.

Tu je vredno nekaj omeniti. Predbudistična indijska filozofija Samkya ali Sankya je ateistična, »ker bi bogu, ki bi bil ustvaril svet, vsekakor morali očitati, da je grozovit in pristranski«. Istočasno pozna neke vrste evolucionizem, ne sicer čisto v modernem pomenu, pač pa nekako v obliki razvoja v »krogih« ali — po naše — formacijah, ki nastanejo in spet izginejo.

V svojem pesimizmu je Sankya sicer predhodnik budizma. Glede jasnosti in doslednosti misli pa predstavlja prvotni budizem brez dvoma korak čez prvotni bramaizem. Pravijo, da je Budha ali Sakyamuni edini filozof-metafizik med velikimi ustanovitelji verstev.

Podobno »ateistično« ali — mogoče bolj natančno — »sinetheistično« verstvo (namreč verstvo brez osebnega boga) predstavlja taoizem, zrasel iz učenja filozofa Lao-tse-ja, ki prav očitno govori o svetu, ki se spreminja, in o stvareh in ljudeh, ki se spreminjajo, večkrat zelo duhovito, n. pr.:

»Ravno se spreminja v krivo,
dobro se spreminja v slabo.
Večna človeška slepota!« ...

Ali pa:

»Misli, ki se spreminjajo, so resnične.«

Ali bi o teh in podobnih mislih lahko rekli, da pomenijo uvajanje dialektičnega načela v metafiziko verstev? Očitno da. Vsekakor so bili tudi »priznani« filozofi pogostokrat (ne znanstveni misleci, temveč) verniki, ki se »opirajo« na trenutno, intuitivno dognane vrednote, ki izhajajo iz *razsvetljenja*, ne iz racionalno preizkušenih dejstev, ob tem zgradijo sistem in se s tem uvrščajo med vernike. Vsekakor je očitna podobnost med Lao-tse-jevimi mislimi (in mislimi nekaterih drugih starih indijskih filozofov) in med mislimi predsokratskih Grkov.

Kar zadeva predsokratike (ki jih moderni Američan Durant imenuje »na pol mitične«), je seveda silno obžalovati izgubo aleksandrijske knjižnice, ki je očitno imela zelo številne podatke o njih, če že ne vseh njihovih knjig. Vendar je očitno, da na njihovem delu sloni vse, kar je kdo kasneje v grškem kulturnem območju zapisal ali mislil, in so za to najboljši dokaz Aristotelove polemike z njimi.

Znano je, a zato nič manj presenetljivo, kako natančno je že Heraklit iz Efeza leta 500 pred našim štetjem govoril o dialektiki. »Temelj njegovemu naravoslovju in filozofiji je dinamično pojmovanje dogajanja v svetu. Statičnosti bivanja ni, vse je večer proces nastajanja in spreminjanja.« (Sovre, *Predsokratiki*, str. 70.)

Naj navedem (po Sovretovi knjigi) nekaj Heraklitovih izrekov: »Boj je vsemu oče, je vsemu kralj, ene izkaže za bogove, druge za ljudi, iz enih naredi sužnje, iz drugih svobodne.« — »Kdor stopi v reko, mu pritekajo druge in zmerom druge vode.« — »V isto reko stopamo pa spet ne stopamo, smo in nismo.«

Dalje. Po Heraklitu ni mogoče dvakrat stopiti v isto reko, ne dvakrat dotakniti se iste minljive snovi, zakaj po burni naglici preмене se zgublja in zopet zbira, prihaja in odhaja.

»Eno in isto biva v nas, živo in mrtvo, bedeče in speče, mlado in staro, zakaj to postane po premeni ono, ono po novi izmeni to.« — »Vse dogajanje se vrši v nasprotjih in vse je v toku kakor reka.«

V bistvu je v teh Heraklitovih stavkih že *skoraj vsa* dialektika, stavek o notranjih nasprotjih, stavek o neprestanem spreminjanju. Vsekakor je v njih osnova vse *objektivne* dialektike. Ni čudno, da so Heraklita zelo cenili Hegel, po njem Marx, Engels in Lenin.

Po Heraklitu je glede dialektike najbolj mikavna postava Zenon (iz Abdere. Po vsem, kar vemo o njem, sodi v vrsto zelo zaslužnih »reakcionarjev« (med katere moramo prištevati tudi ljudi kakor Tycho in Cuvier), t. j. očitno je bil človek, ki je zagovarjal (idealistični) Parmenidov nauk o enem bivanju s tem, da se njegova duhovitost obrača proti Pitagorejcem, ki so — tudi idealistično — vse razumeli prek števil. Zenon trdi, da puščica pravzaprav miruje, ker neprestano zavzema prostor, in da Ahil, najhitrejši med Grki, nikoli ne more doseči želve, najbolj počasnega med četveronožci. V vseh teh primerih je »dokazovanje« presenetljivo dialektično — čeprav z nasprotne strani, ne s strani dokaza, temveč absurda.

Empedokles iz Akraganta (na Siciliji) zasluti Darwinov zakon o preživetju primerne in načelo naravnega izbora. V dialektiki sicer manj izrazit kakor Heraklit, vendar precej podobno govori o ljubezni in prepiru, nasprotjih, ki imata »oblikovalno silo«. V Empedoklovi fantastiki nastanka živih bitij so mikavna zrna domislic. Preseneča nas n. pr., ko trdi, »da je kot prvo

živo bitje zraslo drevje iz zemlje«. To je slutnja dejstva, da so se prva bitja vsekakor morala hraniti z anorgansko hrano. Empedokles je — nejasno, pa vendarle — nakazal boj med organi samimi znotraj enega telesa. Očitno je precej vedel, imel je že nekaj pojma o tem, da so jetra v zvezi s krvnim obtokom. (»...s tem, da jo je (hrano) želodec prebavljal, jetra pa spreminjala v kri...«) (Sovrè, Predsokratiki, 106.)

Očitno — dialektika in naravoslovje sta si sorodna. Aristokrat naravoslovje zavrača in označuje kot vulgarno, obrtnik ali trgovec pa brez kakorkoli primitivnega naravoslovja ne more. Antidialektika, ki je prav tako zelo opazna pri starih Grkih, je bolj ali manj jasno v zvezi z aristokratskim redom. Anaksagoras je n. pr. tak, da trdi, da nič ne nastane in nič ne premine. In vendar je bil Anaksagoras izvrsten fizik in astronom. Njegov način raziskovanja samo dokazuje, kako so naravoslovci izvrstni dialektiki, *dokler se ukvarjajo* z naravoslovjem, in nehajo biti dialektiki v trenutku, ko preidejo v območje »čistega« mišljenja.

Izrazito dialektična stališča zavzema sofist Protagoras, ki pravi, da o vsaki stvari obstajata dve nasprotni stališči. Seveda — ali je to dialektika ali že »advokatska« zloraba dialektike, katero je stoletja kasneje hudo zameril Kant, ki mu je dialektično obravnavanje v določeni zvezi sinonim za nesolidno, lažnivo.

In vendar zvenijo nekateri izreki Protagore čudno moderno in stvarno, na primer:

»Človek je merilo vseh stvari, tistih, ki obstajajo, da obstajajo, tistih pa, ki ne obstajajo, da ne obstajajo.«

Zelo izrazit zastopnik dialektike je n. pr. Demokrit z Leukipom, svojim učiteljem vred, in tudi eden najbolj izrazitih predstavnikov staroveškega materializma. Dialektičen je n. pr. izrek: »Če prestopiš pravo mero, se ti prevrže najslajša sladkost v najbridkejšo grenkost.« Takih izrekov pa je pri njem precej.

Demokrit, ostroumni atomist, ki je že govoril o relativnosti barv, ki da jih imenujemo take ali drugačne »po dogovoru«, je bil po drugi strani zelo izrazit moralni filozof, ki je obravnaval dejstvo, da v vseh deželah ni isto spodobno ali pa nespodobno in celo ne vse enako pravično. Eno njegovih najpomembnejših odkritij pa je njegova »teorija o pračloveku«. Medtem ko so ljudje takrat v nešteti primerih govorili o davnem »izgubljenem raj« ali vsaj rajskem stanju, medtem ko so takrat (in še tisočletja pozneje) trdili, da so sami »potomci bogov«, je Demokrit že silno jasno govoril o tem, da so bili prvotni ljudje nemirna, gola bitja, ki celo ognja še niso poznali, da so se zatekali pozimi v votline, da so zbirali sadeže in še mnogokaj tega. Kdo ve, ali so ljudje v tistih dobah že poznali ostanke pračloveka v jamah ali pa so prišli do resnice predvsem s sklepanjem po analogiji, s poznavanjem primitivcev? Vsekakor moramo občudovati ta začetek našega znanja o pračloveku.

To je bil v resnici velikanski korak naprej. Demokrit je okrog leta 570 pred n. š. uvedel razvojno misel v človeško prazgodovino, po njem je isto storil tudi Epikuros, pozneje pa rimski pesnik Titus Lukretius Carus.

Zelo zanimiva je osebnost tega pesnika, ki je prepeval o atomih in o prostoru. Tudi Lukrecij govori o strahotno siromašnem življenju prvih ljudi. Materialistični pesnik je bil hkrati dialektik. Govoril je o tem, da doba spreminja naravo vseh stvari, da nastaja drugo iz drugega in da nobena stvar ne

ostane sama sebi enaka, da »vse potuje« (omnia migrant), vse spreminja naravo in si prizadeva za spremembo. Dovolj presenetljivi verzi se glasijo v originalu:

»Mutat enim mundi naturam totius aetas,
ex alioque alius status excipere debet,
nec manet ulla sui similis res; omnia migrant,
omnia commutat natura et vertere cogit.«

Tudi če upoštevamo, da je na Lukrecija vplivala dolga vrsta predsokratikov od Empedokla do Epikura, so take trditve dokaj presenetljive, izraz, da »vse potuje« pa tudi v resnici poetičen. V isto vrsto dialektikov spada tudi stoik, Rimljan Seneca.

Če zdaj od teh in takih filozofov sežemo spet nazaj v stari čas do »najmodernejšega« med Grki, se pravi do Sokrata, opažamo, da nam pravzaprav ta sloveči dialektik nima posebno dosti povedati glede dialektike v našem pomenu. Sokrat je očitno do skrajnosti dognal umetnost vpraševanja in odgovorov. Govoril je o tem, da »pomaga roditi misel« kakor neke vrste »babica misli«. Očitno pa je, da je vsakokrat, kadar je v resnici nekaj obravnaval, ostro odklanjal samo misel na spremembo pojmov ali stvari — torej natančno tisto, kar nam danes dialektika pomeni. Tako Sokratu v dialogu Protagoras niti enkrat ne pride na misel, da velja za vladajoče druga pravičnost, taka, ki so si jo napravili sami, in druga spet za podložnike, ki so jim vladajoči vsilili svojo »pravico« (ki je njim krivica). Seveda velja isto za razbojnike, ki morajo biti — kakor Sokrat duhovito dokaže — vsaj drug proti drugemu pravični, in za tiste ljudi, ki jih imajo razbojniki za svoj plen.

Sokrat za dialektiko narave sploh ni imel nobenega smisla. Dokaz temu je njegova kritika filozofa Anaksagora, ki ga je »razočaral«, ker je namesto o duhu začel govoriti o »vodi, zraku in drugih čudnih rečeh« (James Jeans, Zgodovina fizike). »Čudno« pa je razmišljanje o tem moglo biti samo aristokratsko usmerjenemu človeku. Skratka, v našem pomenu je Sokrat zaradi naglašene negibnosti pojmov naravnost »antidialektik«, kakor je antidialektik Platon, ki so mu seveda neizpremenljive ideje vir stvari in mu je — v popolnem nasprotju z Demokritom — bila »rana doba zlata doba«, stari časi (človeška prazgodovina) pa prelepi, polni izobilja ali celo bogovski.

Aristotel govori o enotnosti in nasprotju stvari v spoznanju, torej se nekoliko bliža dialektiki, ki jo sicer popolnoma zavestno odklanja s sleherno slutnjo razvojne teorije vred, pa čeprav je prvi zelo lepo popisal individualen razvoj (piščanca). Pogostokrat je izjavljal: »Stvari so take, ker je njihova narava taka.« To ne samo da ni bilo vredno velikega filozofa, temveč je naravnost »morilsko« nasprotovalo vsakemu raziskavanju. Če bi tega ne bilo, bi Aristotela zaradi impozantnega razgleda res lahko imenovali »sonce znanosti«, kakor je to storil Milanković (Zgodovina astronomije). Toda na tem soncu so bile pege in sholastika, uradna srednjeveška naslednica Aristotelovega nauka, je zrasla ravno v »sijaju« teh peg.

Vsekakor je — po nekaterih pogumnih poskusih srednjeveške filozofije — dialektika kot miselna osnova zaživela šele v renesansi, v nekaterih izrekih Leonarda da Vincija, v neki teoriji Giordana Bruna, ki trdi, da »verh sonca sije soncov cela čeda« (da se izrazimo po prešernovsko), in v nekih razlagah mistika Jakoba Böhmeja. Vse to pa so v našem pomenu besede samo slutnje. Dialektično mišljenje predsokratskih filozofov nadaljujejo mnogo bolj opazno

Michel de Montaigne — in sicer v območju človeške družbe in njegove zgodovine. Montaigne zelo bistroumno spoznava relativnost človeških meril (kakor Demokrit). Novo pa je, da staro moralo odklanja v imenu nove, popolnejše. Takó spretno govori proti sodnemu mučenju in celo proti vojni, pri čemer daje razumeti, da so ljudje (njegovega časa) v tem naravnost neumni.

Montaigne je direkten naslednik filozofov Leukipa, Demokrita, Epikura, Lukrecija, sam pa je dajal pobudo celi vrsti mislecev, kakršni so bili Montesquieu, Voltaire in drugi — vse do Anatola Francea.

Montaigne je raziskal predvsem subjektivno stran dialektike. Relativnost veljave običajev v različnih deželah mu da priliko, da se postavi proti narodnostni oholosti svojega časa. Zapisal je, da je prepotoval mnogo dežel, pa da je našel le malo običajev, »ki niso bili toliko vredni kakor naši« (francoski, njegovega časa). Bil je po svoje »moralist«, eden najduhovitejših vseh časov.

Marx in Engels sta zelo čislala Spinozo kot mojstra dialektike. Spinoza (ki je spet zelo vplival na Goetheja) pa je tudi sam po sebi paradoks posebne vrste. Človek, ki so ga imenovali najbrezbožnejšega vseh ateistov in ki vendar neprestano govori o bogu. (Kasneje so govorili Nemci v podobni zvezi o Gott-Natur.) To je bil panteizem, ki je »vljudni ateizem«. Resnica je pač ta, da se je Spinoza s popolno svobodo in suverenim obvladanjem izražal v filozofskem jeziku svojega časa, pri tem pa povedal seveda vse, kar je hotel. Primer njegove dialektike (iz »Etike«):

»Dobrina, ki nas ovira, da bi uživali večjo dobrino, je v resnici zlo, kajti (kakor sem pokazal v uvodu tega dela) stvari se imenujejo dobre in slabe, kolikor jih med seboj primerjamo, in manjše zlo je (iz istega vzroka) dobrina.«

Tu je opaziti, kako so dialektične metode uporabljali glede na človeka. Tu, glede človeka in družbe, so dosegli kmalu višjo stopnjo popolnosti kakor glede vrednotenja sprememb v naravi. Ne samo da je Montesquieu bil izrazit dialektik, ko je razlagal »duh zakonov«. Ravnal se je po načelu koristi, ko docela materialistično in temu primerno razlaga, da zakoni seveda niso enako pripravní vsaki družbi prav tako, kakor ista suknja ni enako prav dečku, mladeniču in možu.

In ne samo, da so nekatere njegove razlage docela dialektične v modernem pomenu te besede. Nekatere metode njegovega gledanja so prešle v njegovem času tudi v »splošno rabo«, tako zelo, da so pogostokrat zelo vidne tudi v takih tekstih, kakršni so n. pr. memoari maršala Marmonta.¹

Dialektika običajev je takrat Goetheja navdihnila, da je zapisal (Faust I):

»Vernunft wird Unsinn, Wohltat Plage,
weh dir, dass du ein Enkel bist,
vom Rechte, das mit uns geboren ist,
von dem ist leider nie die Frage.«

¹ Marmont na nekem mestu prav duhovito razlaga, da je dana beseda v posebni časti pri nepismenih narodih, ki seveda nimajo drugega sredstva, da bi uvedli red v medsebojnem občevanju, da velja precej manj pri pismenih narodih, kjer velja predvsem podpis, da pa obilica uradov povzroči spet drugo gledanje, da namreč v takem primeru cenijo predvsem overovljene pogodbe. Na drugem mestu razlaga Marmont veliko gostoljubnost naših rojakov Črnogorcev s tem, da je pač tak običaj nujen v deželah, kjer ni hotelov... Podobne primere iz njegovih memoarjev bi bilo naravnost vredno »izkopati«. Očitno pa je nanj vplival Montesquieu.

Vse to pa je tembolj zaslužno, ker so številni materialistični filozofi (kakor je pokazal Plehanov) razlagali stvari docela nedialektično na podlagi neke baje vsesplošne »človeške narave«, ki povzroča take ali drugačne običaje, različne v tem, kako prihaja človeška narava bolj ali manj do veljave.

Izrazit dialektik je bil Diderot, ki ga je silno cenil Marx, do danes eden največjih dialektičnih filozofov. Primer njegovega moralnega razmišljanja:

»On (Rameau): Toda če je narava tako mogočna, kakor je pametna, zakaj jih (Greuzea, Voltaira itd.) ni napravila tako dobre, kakor jih je napravila velike?

Jaz (Diderot): Kaj mar ne vidite, da s takimle preudarjanjem prevračate splošni red in da bi ne bilo nič izvrstnega, če bi bilo na svetu vse izvrstno?»

To zveni skoraj kakor odmev Spinozovega modrovanja. Veliko Diderotovo genialnost pa je spoznati predvsem v njegovem postavljanju primerov. Diderot primerja človeka s klavicembalom, na čigar čute »igra« zunanji svet (kar zadeva materializem, spoznavno teorijo in dialektiko hkrati). Silno zabavno pravi: »Obstoji trenutek zablodelosti, ko občutljivi klavicembal misli, da je edini klavicembal na vsem svetu in da se vsa harmonija vesoljstva zlije vanj« (slovenski prevod, str. 440).

Diderot je bil materialist, eden najpomembnejših materialističnih filozofov, znano pa je, da so pot do dialektičnega gledanja na svet dokončno utrdili idealisti, predvsem Hegel.

Znano je tudi, kako je Hegel prvotno sploh odklanjal »zunanji« svet. Marx in Engels pravita: »Heglova fenomenologija zametuje materialne, čutne, predmetne osnove različnih odtujenih oblik človeškega spoznavanja...« Nadaljujeta pa: »Hegel je postavil svet na glavo in zato tudi v glavi lahko poruši vse pregrade, pri tem pa le-te seveda še veljalo za *robotato čutnost*, za *resničnega človeka*« (podčrtala Marx in Engels).

Marx in Engels sta v »Sveti družini« (O umetnosti in književnosti, str. 59, slov. prevod) čudovito razložila bistvo Heglove abstrakcije:

»Če iz različnih sadežev najprej podzavestno in nehote napravim pojem *sadež* in si potem *domišljam*, da je moja ob resničnih sadovih dobljena predstava »sadež«, nekaj, kar obstaja izven mene, kar je celo *pravo* bistvo hruške, jabolka itd., tedaj proglašam — če uporabim spekulativni izraz — »sadež« za »substanco« hruške, jabolka, mandeljna itd. Pravim torej, da je za hruško nebitveno, da je hruška, za jabolko, da je jabolko. Bistven na obeh stvareh ni njun resnični, vidni obstoj, marveč bistvo, ki sem jima ga podtaknil, bistvo moje predstave, »sadež.«

Hegel je nadel »abstraktnim formulam«... »imena resničnih stvari«, on je tisti filozof, ki po Marxu in Engelsu »svojo *lastno* dejavnost, s katero *prihaja* od predstave jabolka k predstavi hruške, proglašja za *samodejavnost* absolutnega subjekta, »sadeža«. To, pravita Marx in Engels, »se pravi v spekulativnem jeziku pojmovati *substanco* kot *subjekt*, kot *notranji* proces, kot *absolutno osebo* in tako pojmovanje je bistveno za *hegelijansko* metodo...« (»O umetnosti in književnosti«, str. 62, slov. prevod; vse podčrtala Marx in Engels).

Vse to se zdi silno zamotano in vendar velja za premnoge filozofe tudi danes. Predstava, ki jo najdemo v sebi, je »normalno« bolj *čista*, kakor tista, ki jo primerjam s težo, robotastjo, oglatostjo, hrapavostjo, ostrino, motnostjo, umazanijo resničnega sveta, *zato* je — po logiki *nekaterih* — tudi bolj *resnična*.

Ta način mišljenja je za mnoge še obvezen, pa čeprav ga ni mogoče razumeti brez precejšnjega znanja psihologije.

Vendar — od absurda do genialnosti je *včasih* tudi samo korak in ravno Hegel je ta korak prehodil ponovno. Na mnogih mestih v njegovih delih je videti, kako se je po poti dialektike bližal materializmu. Kantova »stvar sama po sebi, je bila Heglu preabstraktna, obravnavati je hotel »logos, razum tega, kar je, kar obstoji« (navedba iz Leninovih »Filozofskih zvezkov«). Hegel je izjavil, da filozofije ne gre začeti z »jazom«. Ali pa je zapisal, da »stvari so, resnica o tem bivanju pa pomeni tudi njihov konec«. Z drugimi besedami, Hegel je tu in drugje ponovno kljub vsemu idealizmu zelo natančno razloževal subjekt, ki spoznava, in objekt spoznavanja — natančno tisto, kar je drugje po nesreči »strnil v eno« baje »objektivno entoto« in s tem spet opustil pot do znanstvenega spoznanja.

Hegel je vreden občudovanja. Rodil se je leta 1770, torej malo pred odločilno tehnično (in pred ameriško) revolucijo, umrl pa je že leta 1831. To pomeni, da je sicer doživel prve tehnične zmage mladega revolucionarnega meščanstva, uvedbo za tiste čase neverjetno učinkovitih predilnih strojev, razvoj parnih strojev s parniki in železnicami vred. Lemarckovega dela pa najbrž ni poznal in mu tudi Geoffrey de St. Hilaire ni prišel prav do zavesti. Hegel je bil vsekakor daleč od tega, da bi razvoj naravoslovja tistih dni občutil kot nekaj, kar je njegovi filozofiji blizu. In vendar je v filozofiji uvedel razvojno misel.

Velike zmage razvojne teorije pripadajo dobi *po njem*. Charles Lyell je svojo razvojno pisano knjigo »Principles of Geology« izdal šele leta 1837! Znano je, kako je Marx veselo pozdravil Darwinovo knjigo o razvoju vrst (1859). Znano je tudi, kako zelo je moderna znanost potrdila pravilnost dialektičnih materialističnih stavkov Marxa in Engelsa, kako danes govorimo ne samo o razvoju vrst, temveč o razvoju zvezd in o razvoju elementov. Vse to pa še Heglu nikakor ni moglo biti znano razen v oblikah slutenj, nič bolj določenih n. pr. od Goethejeve in Okenove »teorije o vretencih«. (Ta se je izkazala za napačno z jedrom resnice. Oba sta namreč trdila, da je bila lobanja sestavljena prvotno iz vretenc.)

Današnji Marxov in Engelsov materializem razmišlja prav tako o subjektu kakor o objektu, ravno tako o stvareh v prostoru kakor o stvareh v času. V tem mu moderna znanost silno pomaga. Hegel vse te opore ni imel, tem bolj se lahko čudimo bogastvu in pravilnosti številnih misli v njegovih knjigah. Najlepših priznanj pa mu je dal Lenin, ko je zapisal, da je »razumni idealizem bliže razumnemu materializmu kakor neumni materializem«.

Hegel predstavlja »zadnjo predstopnjo« znanja pred dialektičnim in zgodovinskim materializmom, resnični »izhod« iz nemške klasične filozofije.

Tako se glasi tudi naslov Engelsove knjige (»Der Ausgang der deutschen klassischen Philosophie«), kjer Engles najprej zelo jasno oriše razmerje med Feuerbachom, ki je bil materialist, ne pa dialektik, in Heglom, ki je bil idealist, pa dialektik. Nato naglašča velike Heglove zasluge, čigar sistem, »hegllovstvo«, je med leti 1850 in 1840 »okuzilo celo svoje nasprotnike«. Nato pravi:

»Ni nam več za absolutno resnico, ker je po tej poti in za vsakega poseameznika nedosegljiva, in se podimo mesto tega za dosegljivimi relativnimi

resnicami po poti pozitivnih znanosti in posplošenja njihovih rezultatov s pomočjo dialektičnega mišljenja. S Heglom se filozofija vobče konča.

Torej, s Heglom se ni končala filozofija, pač pa »filozofija nasploh« ali »vobče«, taka, ki je hotela svet spoznati iz »čistega« mišljenja tudi takrat, ko bi morala — s pomočjo dialektičnih metod — pridobiti *osnove za svoje sklepanje* iz različnih pozitivnih (torej ne navideznih) znanosti. V teh kratkih stavkih pa je nakazan ves novejši razvoj dialektike.

Branko Rudolf

ZAPISKI

POGANJKI V ZAMEJSTVU

Slovenci v Avstriji in Italiji, ki so po drugi svetovni vojni še nadalje ostali odtrgani od svoje narodne matice, skrbijo premnogokrat v posebej neugodnih pogojih za razvoj lastne narodnosti; prikrajšani so za lastno državnost in s tem za polno življenje neodvisnega naroda. Pod takimi pogoji se izraža njihova življenjska sila predvsem v njihovi kulturni dejavnosti.

Tudi danes, ko gledamo na vse stvari s širših razgledov in ko se zdi svet že majhen, ostaja slej ko prej naša naloga, spremljati celotno rast lastnega naroda, pri čemer mora naša skrb še prav posebej veljati obrobnim predelom, saj so tudi ti soustvarjalci tistega, kar imenujemo narodno kulturo.

Le droben prispevek k temu naj bo naslednji zapisek o mladinskih revijah v zamejstvu: o koroškem »Mladem rodu« in tržaških »Literarnih vajah« in »Galebu«.

»Mladi rod« izdaja konzorcij koroških učiteljev. Urejuje ga uredniški odbor, zanj odgovarja strokovni učitelj Bernard Straus. S šolskim letom 1956 lahko naštejemo pet letnikov. Prvotni lastnik, izdajatelj, založnik je bil šolski ravnatelj v pokoju, Franc Aicholzer, ki še danes živo sodeluje v uredniškem odboru. Na osnovatelja te revije za šolsko mladino smo opozorili še zaradi tega, ker je učil mladino v narodnostno mejnem ozemlju vse dni svojega življenja. Že Prežihov Voranc je sprejemal iz njegovih rok slovensko knjigo. V skrbni ureditvi povojnega glasila najmlajšega koroškega rodu se zrcalijo njegove dolgoletne izkušnje. Le tak vzgojitelj je namreč lahko dorasel posebnim koroškim razmeram, kajti te so obeležene z nemilo dediščino stare utrakvistične šole, ko je slovensščina v deželi veljala za popolnoma manjvreden jezik, in obtežene še posebej s posledicami genocidnega ravnanja nacistov.

V petih letnikih »Mladega rodu« najdemo predvsem drobtinice iz naših klasikov: Prešerna, Levstika, Jenka, Jurčiča, Stritarja, Erjavca, Gregorčiča, Aškerc, Tavčarja, Cankarja, Župančiča, Ketteja, Kosovela. Uredniki so oskrbeli tudi malo življenjepisno galerijo s podobami naših velikih ustvarjalcev: Trubarja, Levstika, Stritarja, Jurčiča, Aškerc, Cankarja, Župančiča, Prežiha; tudi koroških ljudskih pesnikov: Drabosnjaka, Lesičnjaka, Treibarja in še